

“KÂŞKÎ” REDİFLİ GAZELLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*Ekrem BEKTAŞ**

ÖZET

Divan şiirinde ahengi sağlayan ve anlatımı güçlendiren önemli öğelerden biri de rediftir. Klâsik edebiyatımızda redifi oluşturan kelime ya da kelime grupları birçok şair tarafından kullanılmıştır. Bu makalede, “kâşkî” redifiyle gazel yazan on şairimizin gazelleri tespit edilmiş ve şairlerle ilgili bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Divân şiiri, redif, kâşkî, gazel.

SOME NOTES ON THE GAZELS WITH “KÂŞKÎ” REDİF

ABSTRACT

Redif is one of the most important features which provide harmony and strengthen expression in Divan poetry. A word or a phrase used as redif was used by many poets in classical Turkish literature. In this study, ten poets which use “kâşkî” redif were considered. In addition to this, some information about these poets was given.

Key Words: Divan poetry, rhyme, kâşkî, ghazal.

*Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Şanlıurfa, e-posta: ekrembek13@yahoo.com.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Divân şiirinde ahengi sağlayan öğelerin başında vezin, kafiye ve redif gelir. Redif, kafiyeden sonra tekrarlanan kelime ya da kelime gruplarıdır. Divan şiiri, kuralları belirlenmiş, muayyen bir şiir olduğundan şairler başta vezin olmak üzere kafiye ve redife oldukça önem vermişlerdir. (Macit 1996: 83-93) Bu yüzden yenilik peşinde olan ya da farklı olmak isteyen şairler yeni kafiye ve redif bulma arayışına girişmişlerdir. Özellikle Bosnalı Sabit (ö. 1712) ve Nâbî (ö. 1712) gibi şairlerde, bu arayışın daha belirgin olduğunu söyleyebiliriz. Son zamanlarda divân şiirini anlamaya yönelik yapılan kafiye ve redifle ilgili çalışmalarda da bir artış olduğunu görmekteyiz.¹

“Divan şairlerinin kullandığı bazı yeni redifler birer ‘belge’ niteliğindedirler. Redif olarak seçilen bu kelimeler, şairlerin ve aynı zamanda içinde yaşadıkları toplumun psikolojisini de yansıtırlar.” (Kurnaz 1997: 265-266) “Kâşki” redifli gazeller de şairlerin psikolojik durumlarını yansıtması bakımından dikkate değerdir. Bu makalede, Klâsik Türk edebiyatında “kâşki” redifiyle gazel yazan şairlerin şiirleri tespit edilmiş ve bu gazellerden hareketle şairlerin varsa ruh halleri incelenmeye çalışılmıştır.

Farsça “kâş” ve “ki” edatlarından meydana gelen “kâşki” kelimesi, genellikle dilek cümlelerinin başına getirilir ve “ne olurdu, olsaydı” anlamında tahassür, temenni ve pişmânlık bildiren bir sözcüktür. (Şükûn 1996: 1485; Samî 1992: 1138) Şair de olsa her insanın hayatında, ele geçen fırsatları değerlendirememeye,

¹ Bkz. Cemal Kurnaz, “Divan Şiirinde Belge Redifler”, *Divân Edebiyatı Yazıları*, Akçağ, Ankara, 1997, s. 265-276; Emine Yeniterzi, “Divan Şiirinde Gazel Redifli Gazeller”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18. Sayı, Güz 2005, s. 1-10; Lütfi Alıcı, Klâsik Türk Edebiyatında Tenkit Örnekleri Olarak “yûf” Redifli Gazeller, *İlmî Araştırmalar*, Güz 2004, S. 17, s. 35-48.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

düşündüğünü gerçekleştirememesi, pişmanlık duyma ya da hayıflanma gibi durumlar olabilir. Hayata, sıradan insanlardan biraz daha farklı bir gözle bakan şairlerin, gerçekleştirmek istedikleri, özlem duydukları ya da en çok hayıflandıkları hususların neler olduğu sorusuna cevap aramak üzere şairlerin “kâşkî” redifli gazellerini araştırdık.

Yayımlanmış divânlarda yaptığımız taramaya göre “kâşkî” redifiyle gazel yazmış on şair tespit ettik. Bu gazeller arasında en eskisi, Klâsik edebiyatımızın XV. yüzyıldaki ilk kadın şairlerinden biri olarak bilinen Mihrî Hatun (ö. 1506)’undur. Bu gazellerden altısı XVI. yüzyıl şairlerinden Hayretî (ö. 1535), Zâtî (1546), Za’îfî (ö. 1557), Cinânî (1595), Nev’î (ö. 1599) ve Bâkî (ö. 1600)’ye; biri XVII. yüzyıl şairlerinden Şeyhülislâm Yahyâ (ö.1648)’ya; ikisi de XVIII. yüzyıl şairlerinden Erzurumlu Zihnî (ö. 1794-97) ve Muvakkit-zâde Muhammed Pertev (ö. 1807)’e aittir.

Bu gazellerde, birbirine nazire olup olmadıklarına dair herhangi bir karine bulunmamakla birlikte, birçok ortak özellikler vardır. İnceleyeceğimiz bu gazellerin hepsi de aruzun remel bahrinin “fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlâtün fâ’îlün” kalıbıyla yazılmıştır. Ancak Mihrî Hatun, Zihnî ve Pertev’in gazellerinde redifler “olaydum kâşkî” iken; Zâtî ve Yahyâ’nın gazellerinde “olaydı kâşkî” şeklindedir. Hayretî’nin gazelinde ise bunlardan biraz farklı olarak “-mayaydum kâşkî” iken Cinânî’nin gazelinde “-a kâşkî”dir. Nev’î, Za’îfî ve Bâkî’de ise redif sadece “kâşkî” kelimesiyle sağlanmıştır. Yine Mihrî Hatun’un gazelinde kafiye -ûm, Hayretî de -an, Zâtî de -âk, Za’îfî ve Yahyâ’da -em, Cinânî ve Zihnî’de -ân, Bâkî ve Nev’î’de -â, Pertev de ise -aş harfleriyle sağlanmıştır. Böylece söz konusu gazellerin tümünde hem kafiye hem de redif kullanılarak ahenk sağlanmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Gazellerdeki bu şekil benzerliğinden başka, yapılan benzetmelerde, istiarelerde, hayallerde, şikâyet edilen, hayıflanan, arzulanan ya da istenmeyen hususlar arasında da bir benzerlik görülmektedir. Nitekim bu benzerlikleri görmek üzere gazelleri yüzyıllara göre inceleyelim:

XV. yüzyıl kadın şairlerimizden olan Mihrî Hatun'un gazelinde, ilk bakışta tasavvufî bir hava seziliyor. Burada dile getirilen aşk, beşerî aşktan ziyade hakikî aşkı çağırıyor. Padişah olarak gördüğü sevgilinin dergâhında bilinip/tanınıp onun hizmetçisi olmayı arzulayan şair, ikinci beyitte bunun gerçekleşmeyeceğini söyler. Çünkü her zaman olduğu gibi "felek, sevgiliye kavuşmamızı bize nasip etmez" diyerek feleğe sitem eder. Divân şiirindeki âşık, maşuk ve rakip arasındaki üçlü aşk anlayışı bu gazelde de vardır. Sevgiliye kavuşmanın ancak belâ çeken candan kurtulmakla (ölmekle) mümkün olacağını bildiği için şair, ölümü istemektedir. Sevgilinin gül bahçesinde çiçek olamadığı için dostun bostanında soğan ve sarımsak olmayı arzulayan Mihrî Hatun, daha sonraki beyitlerde de isteklerini sıralar. Sevgilinin, âşıkların adlarını yazdığı vefâ mektubunda kendi isminin yazmasını, Hz. Muhammed'in aşkıyla Kabe'yi tavaf edenlerin ayağının altındaki toprak ve kum olmayı, rakibin kahrından, gönül nasıl micmer (buhurdanlık) gibi yanıyor, sevgilinin verdiği sıkıntıdan ötürü mum gibi yanıp erimeyi, yine sevgilinin binler cezasına dayanmadığı için ölüp merhum olmayı, aşktan anlamayan zahidin haşre kadar kendisini yermesini ve redd-i mısra ile sevgilinin kapısındaki itlerle arkadaş olup onun dergâhında/gözünde bilinmeyi arzular. İlk beyitte sebep ya da bir durumun, ikinci beyitte ise sonuç ya da arzulanan hususun ifade edildiği gazelin tamamı aşağıdadır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Dergehinde ol şehüñ ma’lüm olaydum kâşki

Hıdmetinde ‘aķıbet maħdüm olaydum kâşki

Vaşl-ı cānānı müyesser kılmaz imiş çün felek

Bu belā-keş cāndan maħrüm olaydum kâşki

Gülsitānında çün ezhār olmadum ben dostuñ

Büstānında piyāz u şüm olaydum kâşki

Ol şanem yazduķda ‘uşşāķın vefā mektübuna

Ben siyāh-kāri daķı merküm olaydum kâşki

Ka’be kūyında ħabībimüñ tavāf idenlerüñ

Ayağı altında toprak ķum olaydum kâşki

Göyünince ķahr-ı ađyār ile dil micmer gibi

Cevr-i yār ile yanaydum müm olaydum kâşki

Biñ azāb ile geçince bir nefes cānā yine

Cānı teslim eyleyüp merħüm olaydum kâşki

Ṭa’n-ı nādāndan sen ey zāhid yūri ķıl iħtirāz

Ḥaşre dek ben ‘aşķ ile mezmüm olaydum kâşki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

İtleriyle hem-dem olaydum i **Mihri** dâ'imâ

Dergehinde ol şehûn ma'lûm olaydum kâşki

(Aslan 2007: 312-313)

Burada üzerinde duracağımız “kâşki” redifli ikinci gazel Hayretî'ye aittir. Tamamı beş beyit olan gazel, genel olarak aşk konuludur. Aşkı ateşe düşüp yanmak olarak gören şair, “keşke deli olup aşka bağlanmasaydım” diyerek âşık oluşuna bir nevi gerekçe bulur. Sevgilinin vefasızlığından şikâyet eden Hayretî, sevgilinin ahbine güvendiğini, bu yüzden sevgilinin zincir gibi kıvrım kıvrım saçlarına takıldığını ve Mecnun (deli) gibi uslanmadığını söyler. Güzellerin zaman zaman toprak ile oynadığını söyleyen şair, “keşke toprak olsam” (ölssem) diyerek âdeta güzellerin elinde oyuncak olmak ister. Rüyasında güzellik bağı (sevgilinin yüzünü) seyreden Hayretî, âh çekerek bu uykudan uyanmak istemediğini dile getirir. Şairin burada üzerinde durduğu ya da olmasını istediği hususların tümü masum taleplerdir.

Bende-i 'ışka ben delü bağlanmamaydum kâşki

Göz görürken oda düşüp yanmayaydum kâşki

Gerçi 'ahd itdün vefâya itmedün 'ahde vafâ

'Ahdüñe ey bî-vefâ inanmayaydum kâşki

Leyli-i zülfün hayâlidür çü zencîrüm benüm

Âh ben Mecnûn edeb uşlanmayaydum kâşki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Dem-be-dem hâk ile oynar eglenürmiş hüblar

Hâk olaydum bir nefes eglenmeyeydüm kâşkî

Bâğ-ı hüsün seyr iderdüm dün gice seyrümde âh

Hayretî o h'âbdan uyanmayaydum kâşkî

(Çavuşoğlu 1981: 421)

Aynı redifle beş beyitlik bir gazel yazan Zâtî de söz konusu gazelinde aşk konusunu işler. Zâtî, özetle âşıkların, Hz. İsa gibi dördüncü kat gökte bulunmalarını, sevgilinin konağında toprak, hamamda hizmet eden tellak, atın terkisi, şimşek gibi hızlı ve çevik olmalarını ister. Şair, kendisini tecrid ederek âşıklar için bunları istemektedir. Ancak zımnen de olsa kendisinin de âşık olduğunu, dolayısıyla burada zikredilen arzuların kendisi için de geçerli olduğunu söyler. Zâtî'nin benzetme unsurlarının dikkat çektiği bu gazeli aşağıdadır:

‘Âşıkân menziline hâk olaydı kâşkî

Yirleri ‘İsa gibi eflâk olaydı kâşkî

Baş açuğ ‘uryân kıocarlar sîm-ten dil-berleri

‘Âşık-ı zer-çihreler dellâk olaydı kâşkî

Başına sümm-i semendüñ tokınydı ‘âşıkun

Şayd gibi beste-i fitrağ olaydı kâşkî

Tiğ-i berrâkın çeküp at şalmağ ister başa yâr

Berğ gibi çâpuk u çalâğ olaydı kâşkî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Zâtî'yi kapumda hâk itsem gerek dirmiş o meh

Menzili âhum gibi eflâk olaydı kâşkî

(Çavuşoğlu-Tanyeri 1987: 501-502)

Hayretî ve Zâtî ile aynı yüzyılda yaşayan Za'îfî ise “kâşkî” redifli gazeline daha çok karamsar ve biraz felsefi konuları işler. Dünyayı bir gam evine benzeten şair, âdeta insanlığında pişmanlık duymaktadır. Şair, öylesine karamsardır ki üzüntü ile boğulmuş dünyayı bir daha mutlu ve sevinç içinde görmek istememektedir. İnsanın sevincini üzüntüye çeviren dünyanın, üzüntünün ve de insanın olmamasını temenni etmek, şairin kötü ruh halini diğer bir ifade ile karamsarlığını göstermektedir. Üçüncü beyitten sonra, söylediklerinden geri dönen (rücû' eden) şair, sevgilisinden başka hiç kimsenin bu dünyada yaşamamasını arzular. Gülü hiç solmayan ve insana her zaman tebessüm eden bir gül bahçesini tasavvur eden Zâtî, bu gül bahçesindeki bülbülün de gül dikeninden yaralanıp matem etmemesini, doktorun eski yaralara merhem sürmemesini, sırları açığa çıkaran gözyaşlarının kendisine arkadaş olmamasını, İskender, Hâtem, Cem ve Süleyman gibi eski mitolojik kahramanların bir daha dünyaya gelmemesini, her tarafı kaplayan eza ve cefa karanlığının dağılması için adaletle hükmedecek olan Mehdi ve Hz. İsa'nın gelmesini temenni eder. Za'îfî, son beyitte de aşk ehli gibi dünyanın da yıkılmasını arzular. Şair, olmasını istediği bazı şeylerin bu dünyada gerçekleşmeyeceğini bilir. Ancak Za'îfî, Müslümanlarca dünyanın bozulmaya, küfre doğru hızla gittiği bir zamanda Mehdi ve Hz. İsa'nın gelip bozulan dünyayı düzeltereklerine dair inanışa sığınarak teselli bulur. Şairin bu temennileriyle, olup bitenler karşısında pek metanetli olmadığını, mahlası gereği zayıf bir kişiliğe sahip olduğunu söylemek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

mümkün olsa gerektir. Kelime tekrarlarının fazlaca işlendiği gazelin tamamı aşağıdadır:

Gelmesem ğam-hâne-i dünyāya bir dem kâşkî

Her nefes bu ğam nedür olmasam âdem kâşkî

Bir nefes güldürdüğünü ağladur yıllarca âh

Görmesem bu ğamla dolmuş dehri hürrem kâşkî

Âdemün ‘âlem sürürin çün ğama tebdîl ider

Olmasa bu âdem u bu ğam bu ‘âlem kâşkî

Çalmasa deyyâr dâr-ı dünyede illâ ki yâr

Ne diyâr olsa ne bu deyr-i mu‘azzam kâşkî

Dâyimâ gülzâr gülse açılıp gül şolmasa

Bülbüli ağlatmasa hiç hârı mâtem kâşkî

Tâze tâze yâreler hoşdur yürekde ol tabîb

Eski eski yâreye urmasa merhem kâşkî

Fâş eyler ‘âlemüñ halkına esrârum müdâm

Olmasa hiç eşk-i çeşmüm baña hem-dem kâşkî

Ne Sikender kaldı ne âyîne-i ‘âlem-nümâ

Gelmese cām ü Süleymân Hâtem u Cem kâşkî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

‘Ālemi dutdı sitem zūlmeti rūşen itmege

Gelse ‘ādil Mehdî vü ‘Īsâ’bni Meryem kâşkî

Yıkılan yıkılanı ister **Za’ifi** dāyimā

‘İşk ehli gibi yıkılsa bu ‘âlem kâşkî

(Akarsu 1993: 256)

XVI. yüzyılın diğer bir şairi olan Cinânî’nin, tamamı beş beyit olan “kâşkî” redifli gazeli ile yukarıda değindiğimiz Za’ifi’nin gazeli arasında benzer özellikler vardır. Cinânî de iyice bunalmış olmalı ki gazeline “sıkıntı üzerine kurulmuş dünyaya” diğer bir ifadeyle “köhne-hâneye keşke gelmeseydim” diyerek başlar. Sonraki beyitlerde şair, âlem levhasına insanın resminin çizilmemesini (insanın yaratılmamasını), zemin ve zamanın yaratılmamasını, görünen âlemde (dünyada) kutsal ruhlar (melek, cin vs.) gibi görünmeyip manâ âleminde sonsuz olarak kalmak istediğini ifade eder. İnsan sonsuz yaşamayı arzu eden bir varlıktır. Bu yüzden dünyada sürekli yaşayacakmış gibi düşünür. Şair, “keşke dünyanın bu aldatmacasına kanmasaydım” diyerek, gönlün yüksek âlemlerini yani ruhlar âleminin safâsını bırakıp dünya gibi sufli/alçak bir âleme geldiği için hayflanmaktadır. Şairin dile getirdiği hususlar, ilk bakışta inkâr gibi gözükse de Mevlânâ’nın *Mesnevî*’nin ilk on sekiz beytinde dile getirdiği insanın ruhlar âleminde dünyaya geliş macerasını andırır. Şairin bu gazeli yazmasına sebep olan herhangi bir olayı bilemiyoruz. Ancak Cinânî’nin, bu gazeli söylerken ruh halinin hiç de iyi olmadığını, etrafında olup biten olaylardan oldukça müteessir olduğunu söyleyebiliriz.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Gelmeydüm miḥnet-âbâd-ı cihâna kâşkî

Olmayadı menzilüm bu köhne-ḥâne kâşkî

Şekl-i âdem naḫş olunmayadı levḥ-i ‘âleme

Ṭolmayadı bu zemîn ile zemâna kâşkî

Görmeyüp ervâḥ-ı ḫudsi gibi şüret ‘âlemde

Mülk-i ma’nide ḫalaydum câvidâne kâşkî

Ḳaşd ider seyl-i vücûdum almağa ḫîz-i fenâ

Ḳanmayaydum bu fezâ-yı cân-sitâna kâşkî

Ey **Cinâni** ‘âlem-i bâlâ şafâsın terk idüp

Düşmeyeydi dil bu süfli ḫâk-dâna kâşkî

(Okuyucu 1994: 607-8)

“Kâşkî” redifiyle gazel yazan XVI. yüzyılın bir başka şairi de Nev’î’dir. Ben merkezli düşünen şairin, olmasını ya da olmamasını temenni ettiği şeyler, yukarıda üzerinde durduğumuz şairlerin isteklerinden pek de farklı değildir. Nev’î’nin olmasını istemediği şeyler: Sevgiliyi rakip ile yalnız görme, âşıklar için belâ olan aklı, aşkı, sevgilinin aşkı için gözyaşını derya etme, peri yüzlü sevgiliye bakma, sevgiliden ayrılma, bugün ve yarını düşünmenin verdiği kaygı şeklinde sıralanabilir. Şairin ilgili gazelin tamamı şöyledir:

Olmayadı bende hergiz çeşm-i bînâ kâşkî

Görmeydüm yâri âgyâr ile tenhâ kâşkî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Başda n'eyler belâ-yı 'aklı erbâb-ı cünûn
Sünbülinden ğayrı hiç olmasa sevdâ kâşki

Rûzgâr el virmedi hergiz kenâr-ı vuşlata
İtmeseydüm yaşımı 'ışkuñda deryâ kâşki

Bir görünmez derde uğratduñ beni hicrân ile
Kılmayaydum ey perî ħüsnüñ temâşâ kâşki

Nev'î-i zârı ğam-ı ferdâ-yı hicrân öldürüp
Olmasa ğayd-ı ğam-ı imrüz u ferdâ kâşki

(Tulum,Tanyeri 1977: 508)

Klâsik Türk edebiyatının Anadolu sahasında XVI. yüzyıldaki en büyük temsilcisi Bâkî de aynı kervana katılarak aşk konulu yedi beyitlik “kâşki” redifli bir gazel söyler. Hayat hikâyesinden de öğrendiğimiz kadarıyla Bâkî, yaşadığı dönemde bazı haksızlıklara uğramış bir şairdir. Gerçi bu gazelde, yaşanan haksızlıklardan söz edilmiyor. Ancak hayat bir bütün olduğu için şairin bunlardan etkilenmemesi de düşünülemez. Bâkî de diğer bazı şairler gibi aşkı yererek gazeline başlar. Aşkın kendisini halka rezil ettiğini, bu yüzden düşmanlarının kendisine güldüğünü söyleyen şair, âdeta âşik olduğuna pişman olur. Yine dost sanarak aşkın gamını zahide söylediğini, zahidin de aşkını ifşa ettiği için büyük bir yanlışlık yaptığını anlatan Bakî, gönlüne seslenerek başına gelenlerin müsebbibinin kendisi olduğunu söyler. “Temelsiz dünyanın mal ve mülkü için gam çekenler, dünyanın fâni olduğunu keşke bilseler” diyerek dünyanın geçiciliğini ve dünya malının gam çekmeye

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

değmediğini söyler. Bundan sonraki beyitlerde âşğın mazeretlerini dile getiren Bâkî, aşk sarhoşu olanların iki âlemden haberdar olmadıklarını, bu yüzden “keşke âşıklar için dünya ve ahiret olmasa” diyerek âşıkların dünyada imtihana tabi olmadıklarını; diğer bir deyişle teklifden azat olduklarını ifade eder. Daha sonraki beyitlerde Bâkî, meclisteki/dünyadaki yersiz kavgaların barışa dönmesi için orada bulunanlara feyizlenmek üzere aşk şarabından bir yudum içirmek gerektiğini söyler. Ancak bu mecliste mana sırlarını anlayan kimsenin olmadığını belirtip “keşke aşk sırlarımı açıklamasaydım” diyerek gazelini bitirir. İlgili gazel şöyledir:

Olmamaydum ‘āleme ‘aşkuyla rüsvā kāşki

Gülmeyedi hālūme hecründe a’dā kāşki

Zāhide ‘aşkuğ gamın hem-hāl şandum söyledüm

Kılmaydum derdümü bî-derde ifşā kāşki

Bend-i zülfünden ne miñnet çekdügin bilseñ göñül

Başuğa kākül gibi düşse bu sevdā kāşki

Ġam çeken māl ü metā’-ı dehr-i bî-bünyād için

Neydügin bilse me’āl-i hāl-i dünyā kāşki

‘Aşğ ile ser-mest olan bilmez dü ‘ālemden haber

Ağa hergiz olmasa dünyā vü ‘uqbā kāşki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Cām-ı ‘aşkuñ cür‘asın kılsañ bu bezm ehline feyz

Şulha müncer olsa bu bihüde ğavġā kâşkî

Maḥrem-i esrâr-ı ma‘nâ hem-zebân-ı hâl yok

‘Aşk sırrın kılsañ **Bâkî** hüveydâ kâşkî

(Küçük 1994: 409)

Bâkî’den yarım yüzyıl sonra ölen Şeyhülislâm Yahyâ Efendi de aynı redifle beş beyitlik bir gazel yazar. Kendi isteklerinden ziyade genel olarak arzuladığı hususları anlatır. Yahyâ, gözyaşının şebnem gibi olmasını, gönül goncasının gül gibi mutlu olmasını, meclis kuranın hep Cem olmasını, insanlardan gizlenen perinin insan olmasını, aşk sıkıntısının safâsını sadece kendisinin sürmesini, bu yüzden bütün insanların gamsız, kedersiz bir dünyada yaşamasını ister. Şair, gazelin son mısraında, “böyle bir dünya olsa kim safâ sürmez?” diyerek bunun dünyada mümkün olamayacağını dile getirir. Şair bu gazelinde, başka insanları düşünüyor gibi gözükse de aslında kendisinin aşktan duyduğu memnuniyeti ifade eder. Böylece şair, Klâsik şiirdeki genel geçer kural olan “aşktan memnun olma, aşktan şikâyet etmeme” halini dile getirmiş oluyor.

Göz yaşında ḥâlet-i şeb-nem olaydı kâşkî

Ġonce-i dil gül gibi ḥurrem olaydı kâşkî

Ġanġı bî-inşâfdan kaldı ki ḳânûn-ı riyâ

Vaz‘-ı ‘âyîn eyleyen hep Cem olaydı kâşkî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Her kaçan kûyına varırsam görünmez gizlenür

Vara vara ol perî âdem olaydı kâşkî

Mihnet-i ‘aşkuñ şafâsın ben ideydüm yalnızuz

Halk-ı ‘âlem dâ’imâ bî-ğam olaydı kâşkî

Virdi **Yahyâ** mihnet-i eyyâm-ı ‘âlemden ferâğ

Kim şafâ itmezdi bir ‘âlem olaydı kâşkî

(Kavruk 2001: 448)

“Kâşkî” redifli gazel yazan bir diğerk Klâsik edebiyat şairimiz ise Erzurumlu Zihnî’dir. Tamamı altı beyit olan gazelde şair, kendi isteklerini şöyle sıralamakta: Ayrılık gamından kurtulma, sevgiliye kavuşma, sevgilinin meclisine dâhil olmak için bir yol bulma ve başkaları gibi ona hizmet edebilme, feleğın sıkıntısından kurtulma, yaşlı geline benzeyen dünyanın pençesinden kurtulup yiğitler topluluğuna katılma, sevgilinin nazlı elinde çevgân (değnek) olma, özetle sıkı fıkı zikir denizinde boğulup kurban olmak. Zihnî’nin gazeli aşğıdadır:

Ben rehâ-yâb-ı ğam-ı hicrân olaydım kâşkî

Behre-mend-i vuşlat-ı cânân olaydım kâşkî²

Bezmine bir kez olaydım ben de reh-yâb-ı dühül

Hıdmetinde el gibi püyân olaydım kâşkî

² Çevriyazı işaretleri tarafımızdan konulmuştur.

Sülfe-perverdir felek nā-ehle hāmīdir hemān

Ben hālāş-ı cevriñe şāyān olaydım kâşkī

Bu ‘arūs-ı köhne-sālin pençesinden kırtulur

Dāhīl-i cem‘iyyet-i merdān olaydım kâşkī

Bir atarsa bir tutar bāri olur bāzicesi

Dest-i nāzında anuñ çevgān olaydım kâşkī

Hāşılı ğarķ-āb-ı baħr-ı zıkr-i üñsā üñş olup

Zihniyā bu kāmda kırbān olaydım kâşkī

(Macit 2001: 287)

XVIII. yüzyılda Hoca Neş’et’in edebî muhitinde yetişerek mürettep bir Divân tertip etmiş olan Pertev’in de aynı redifle yazdığı beş beyitlik bir gazeli vardır. Pertev de diğer şairler gibi “‘Âşık olmaksızın ayyâş olaydım kâşkī” diyerek aşkla ilgili olumsuz bir bakış açısı ortaya koyarak gazele başlar. Şairin arzuladığı hususları şöyle sıralamak mümkündür: Sevgilinin sarhoş gözüne arkadaş olmak, Hacı Bektaş-ı Velî’ye derviş olmak, hasret çeken gözlerdeki gözyaşı olmak, sevgilinin ayağını öpmek için onun gelip geçtiği yola döşenmiş taş olmak ve sevgilinin güzelliğinin ışığından nasiplenmek için onun bulunduğu yerde gece uçan huffâş (yarasa) olmak.

‘Âşık olmağdan ise ‘ayyâş olaydım kâşkī

Dīde-i mestāneğe hāldaş olaydım kâşkī

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Derdümi tarz-ı gâzelde saña eylerdüm beyân

Ben de dervş-i Hâcî Bektaş olaydum kâşkî

Pâyüña teşrîfün eşnâsında olurdum nişâr

Çeşm-i hasret-bînüm üzre yaş olaydum kâşkî

Belki bu takrîb ile pâ-büsuñ olurdı naşîb

Reh-güzâruñda döşenmiş taş olaydum kâşkî

Pertev-i mâh-ı cemâlûğden olurdum behre-yâb

Gice küyuñda uçan huffâş olaydum kâşkî

(Bektaş 2007: 487)

XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar on farklı şaire ait örneklerini verdiğimiz “kâşkî” redifli gazellerde dile getirilen, arzulanan ya da istenmeyen hususların aşağı yukarı aynı şeyler olduğu, şairlerin, çerçevesi belirlenmiş bir edebiyatın ortak mazmunlarından, sanatlarından ve kelime kadrosundan yararlanarak şiir söylediklerini bir kez daha görmüş oluyoruz. Yine divân şiiri için söylenen “...*şîrde asıl temanın kafiye ve redif olduğunu iddia etmek hiç de yanlış olmaz. Şairin ilhamını hemen tek başına bunlar idare eder... düşünce ve hayal kafiye ve redifin mihveri etrafında kuruluyor, onun imkânlarıyla şair, velev ki kıyas yolu ile olsun, duygularının veya duyularının dünyasına giriyordu.*” (Tanpınar 1997: 20) ve ondan naklen (Kurnaz 1997: 256) hükmünü incelediğimiz gazellerde de görmek mümkündür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

KAYNAKÇA

- AKARSU, Kamil (1993), *Rumelili Za'îfi Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divânından Seçmeler*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ALICI, Lütfi (2004), "Klâsik Türk Edebiyatında Tenkit Örnekleri Olarak "yûf" Redifli Gazeller", *İlmî Araştırmalar*, Güz 2004, S. 17, İstanbul: s. 35-48.
- ASLAN, Mehmet (2007), *Mihri Hatun Divanı*, Ankara: Amasya Valiliği Yayınları.
- BEKTAŞ, Ekrem (2007), *Muvakkit-zâde Pertev Divanı*, Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1981), *Hayretî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed-Tanyeri M. Ali (1987), *Zâtî Divanı Edisyon Kritik ve Transkripsiyon*, Gazeller Kısmı, III. Cild, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- KAVRUK, Hasan (2001), *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, Ankara: MEB Yayınları.
- KURNAZ, Cemal (1997), "Divan Şiirinde Belge Redifler", *Divân Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 265-276
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Bâkî Divanı Tenkitli Basım*, Ankara: TDK Yayınları.
- MACİT, Muhsin (2001), *Erzurumlu Zihni Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MACİT, Muhsin (1996), *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Ankara:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Akçağ Yayınları.

OKUYUCU, Cihan (1994), *Cinânî Hayatı Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Ankara: TDK Yayınları.

Şemsettin Samî (1992), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

ŞÜKÛN, Ziya (1996), *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya*, İstanbul: MEB, C. III, s. 1485.

TANPINAR, Ahmed Hamdi (1997), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

TULUM, Mertol- Tanyeri, M. Ali (1977), *Nev’î Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

YENİTERZİ, Emine (2005), “Divan Şiirinde Gazel Redifli Gazeller”,

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18. Sayı, Güz 2005, Konya: s. 1-10.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*